

Станіслав Гусарєв,

доцент, начальник кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ України

ДЕОНТОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ РЕФОРМУВАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Сфера юридичного навчання — це відносно відокремлена галузь функціонування системи освіти, яка набула рис особливої привабливості, елітарності, а отже, й особливої популярності серед інших напрямів освітньо-виховної роботи.

Сьогодні широко обговорюються питання вдосконалення цієї сфери, визначення основних шляхів її реформування. З цього приводу в науковій літературі, в періодичній пресі вже було висловлено значну кількість думок, які дозволяють відчувати всю складність даної проблеми та необхідність її подальшого вивчення. Однак на ряд принципових запитань стосовно пріоритетів у реформуванні освіти в Україні остаточних відповідей поки що немає.

Найболючішими питаннями, які турбують сьогодні всіх причетних до системи юридичної освіти, є питання підвищення її ефективності, визначення чітких та об'єктивних критеріїв оцінки, наближення до світових стандартів у галузі юридичного знання. Іншими словами, проблеми вдосконалення юридичної освіти — це проблеми суб'єктів, об'єктів, форм, методів навчання та змісту освіти. Кожна з цих проблем є відносно самостійною та водночас тісно пов'язується з іншою, без якої сама не може бути вирішена. Так, наприклад, впроваджуючи новітні методики навчання, необхідно підготувати на належному рівні викладацькі кадри, які могли б ефективно використовувати їх у навчальному процесі. А говорячи, приміром, про інтенсифікацію навчального процесу, слід попередньо вирішити проблему абітурієнта, який міг би сприймати обсяги спеціалізованої правової інформації, усвідомлювати матеріал на підставі ґрунтовних та систематизованих попередніх знань.

Основна мета пропонованих перетворень — це досягнення нового якісного рівня в підготовці юридичних кадрів, максимальне наближення можливостей освітянської системи до рівня потреб юридичної практики. Різного роду установи, заклади, організації тощо очікують юридично освіченого випускника, який без додаткової підготовки може активно включитися у процес стажування або виконання своїх обов'язків за посадою.

Ведучи мову про необхідність реформування даної сфери, слід відзначити той факт, що це не тимчасова акція Уряду, не політична кампанія, яка має закінчитися урочистим звітуванням. Реформація освіти в Україні — це етап розвитку українського суспільства, необхідний крок на шляху державотворення, зумовлений об'єктивними процесами входження України до європейського співтовариства, розширенням культурних зв'язків з іншими країнами світу.

Наголошуючи на важливості та своєчасності прийняття Державної програми розвитку юридичної освіти в Україні, доцільно зупинитися на проблематиці комплексності вирішення цієї проблеми та питаннях морально-виховного аспекту.

Вже кілька років в Україні обговорюються концепції судово-правової та адміністративної реформи, існують інші програми розвитку, які так чи інакше пов'язані з удосконаленням правової системи України. На цьому фоні не можуть залишатися непоміченими питання вдосконалення системи юридичної освіти як одного з вагомих компонентів правової системи. Тому не можна вдосконалювати систему судових органів, систему державного управління і не вдосконалювати при цьому ту сферу, в якій готуються майбутні судді, прокурори, слідчі, державні діячі тощо.

Як бачимо, комплексність питання полягає у використанні широкого спектру в підході до проблеми вдосконалення правової сфери. Однак комплексний підхід дозволяє дійти висновку й про те, що вдосконалення організаційної форми передбачає і вдосконалення змісту освіти, врахування тих ідеалів, які вироблені в ході правової практики світового співтовариства, містяться в нормах міжнародного права. Таким чином, реформування юридичної освіти — це не тільки проведення організаційних, фінансових та інших заходів, а значною мірою і змістовні перетворення, які відбуваються вже сьогодні й зумовлені загальними процесами гуманізації та демократизації освіти в Україні.

У зв'язку з цим досягнення нового рівня якості юридичної освіти значною мірою пов'язується з утвердженням у змісті навчально-виховного процесу ідей прав людини, гуманного ставлення до особистості, ідей стандартизації юридичної діяльності на рівні світових зразків, а також із поширенням ідей моралі, професійного обов'язку та етики, професійної відповідальності тощо. Саме ці аспекти становлять деонтологічний зміст у напрямку виховної роботи юридичних закладів освіти.

Обов'язкова присутність деонтологічного моменту у викладанні спеціальних та галузевих дисциплін надає процесу навчання виховного характеру, дозволяє формувати необхідний рівень правової свідомості. В цьому плані вбачається доцільним введення в програми навчальних курсів окремих тем або питань для вивчення, які б звертали увагу майбутніх юристів на етику спілкування з колегами, громадянами, представниками владних структур, етику поведінки в суді або з присутністю адвоката, прокурора, етику проведення окремих слідчих дій, розв'язання конфліктних ситуацій, етику поводження в побуті й на відпочинку.

Існування деонтологічних, етичних норм та правил поведінки для юристів уже сьогодні ставить проблему їх реалізації на практиці, тим більше, що значна частина моральних стандартів міститься в актах міжнародного права, які здебільшого не вивчаються. Основна ідея полягає в тому, що вже до початку виконання свого професійного обов'язку юрист мусить бути ознайомлений з правилами професійної поведінки та морально готовий до їх свідомого виконання. Це виховне завдання значною мірою вирішується в процесі навчання, а початковим етапом цієї тривалої роботи є засвоєння студентами програмних положень курсу «Юридична деонтологія», а згодом і «Юридична етика». Звернемо увагу на той факт, що значна кількість представників юридичної професії мають свої відомчі деонтологічні кодекси поведінки, знання яких вони демонструють при складанні кваліфікаційних іспитів. Однак проблема полягає не в тому, щоб виразно виголосити текст присяги чи задекларувати статті деонтологічного кодексу, а в тому, щоб проголошені моральні ідеали стали часткою свідомості працівника, елементом його переконань, мотивом у виборі моделі поведінки.

Для досягнення цієї мети в системі юридичної освіти формуються відповідні виховні плани, навчальні спеціальні програми, курси, значення яких важко переоцінити у порівнянні

з кримінально-правовими, конституційними чи кримінологічними знаннями. Хоча з іншого боку, шляхом засвоєння одного — двох курсів не можна обмежити процес морально-етичного виховання, який має тривати 4 — 5 років, тобто протягом усього періоду навчання.

Морально-етичні правила поведінки в аспекті права, правової поведінки чи правових ситуацій починають формуватись у студентів буквально з перших днів перебування в навчальному закладі освіти. Але формуються вони не самі по собі, а в результаті копіткої роботи вчителів та вихователів. Однією з найпоширеніших форм деонтологічного виховання є засвоєння студентами етичних та деонтологічних кодексів поведінки представників різних юридичних спеціальностей: робітників суду, адвокатури, співробітників органів внутрішніх справ, представників поліції, державних службовців тощо. За результатами такого вивчення разом із викладачем студенти формулюють ряд вимог до кандидата на ту чи іншу роботу і роблять відповідні висновки для себе. Майбутній юрист має знати про свою майбутню роботу не тільки з погляду змісту, а ще й з позицій морально-етичних, соціальних, політичних, економічних. При цьому слід згадати й про корисність аналізу норм національного, міжнародного права, права зарубіжних країн, де на законодавчому рівні формулюються професійні стандарти для юристів різного профілю спеціалізації.

Сучасна правова реформа, що триває в Україні вже не один рік, торкнулася, врешті, і сфери освітянської діяльності, де готуються юристи. До комплексу завдань, які виходять із програмних положень розвитку юридичної освіти на період до 2005 року, входять підвищення освітнього та професійного рівня юридичних кадрів, оновлення змісту освіти, посилення виховного впливу освітянської роботи тощо. Ці та деякі інші завдання у своєму вирішенні дуже тісно пов'язані з питанням морально-етичного виховання, зайвий раз підкреслюючи важливу роль викладання спеціалізованих курсів виховного спрямування, про що говорилося вище. Такі людські якості як гуманізм, чесність, справедливість, порядність, принциповість виходять на перший план у формуванні образу представника юридичної професії. Це впливає не тільки з положень Державної програми розвитку юридичної освіти, а й з об'єктивних потреб юридичної практики та стану соціального життя в сучасній Україні.

На підставі вищевикладеного та керуючись концептуальними положеннями, що набули офіційного характеру, зазначимо:

формування системи деонтологічних знань у студентів юридичних закладів освіти є вкрай необхідною роботою, одним із відповідальних завдань початкового етапу навчання, а також необхідною умовою підготовки фахівців нового якісного рівня;

юридична деонтологія виступає духовною основою юридичного навчання та ідеологічної підготовки молоді, фактором забезпечення ефективності застосування фахових знань у практичній юридичній діяльності;

морально-етичні знання набувають особливого значення, коли практична ситуація, в якій може опинитися працівник, потребує вироблення власної моделі поведінки, коли правова норма відсутня або недостатньо чітко формулює права та обов'язки, прийняття відповідального рішення;

деонтологічні знання є складовою частиною правової свідомості юристів, завдяки чому забезпечують позитивну мотивацію професійної правомірної поведінки, дозволяють приймати оптимальні рішення в нестандартних ситуаціях;

система знань з юридичної деонтології дозволяє формувати у студентської аудиторії таку світоглядну позицію, яка базується на ідеях гуманізму, взаємної поваги, альтруїзму, ідеалах рівності та свободи, шанобливого ставлення до права, принципів законності, демократизму тощо;

як система наукових знань і як навчальна дисципліна, «Юридична деонтологія» акцентує увагу на необхідності формування таких рис характеру, як чесність, порядність, безкомпромісність у боротьбі з правопорушеннями, принциповість, відданість справі, сумлінність у виконанні обов'язку, доброзичливість у стосунках з колегами та клієнтами;

завдяки викладанню нормативного курсу «Юридична деонтологія» частково вирішуються питання професійної орієнтації, а також підготовки до особливого виду студентської роботи — юридичного навчання. «Юридична деонтологія» надає процесу навчання все більше виховного характеру шляхом опанування студентами загальнолюдських, загальноправових цінностей, що становлять основу професійної культури юристів;

деонтологічне виховання створює передумови до подолання правового нігілізму в середовищі юристів, а згодом через їхню професійну діяльність та високий рівень правової культури і серед інших верств населення.

Stanislav Gusarev,

Candidate of Juridical Sciences,

Head of the Department of the Theory of State and Law

National Academy of Internal Affairs of Ukraine

DEONTOLOGICAL ASPECT OF REFORMING LEGAL EDUCATION IN UKRAINE

The article analyzes some aspects of reformation of legal education in Ukraine. The author points to the topicality of educational problems in the context of a large-scale legal reform in the country. Giving analysis to the basic provisions of the State Programme of the Development of Legal Education in Ukraine (2001) he contends that the principal goal of transformations is to achieve the new qualitative level in training legal specialists and bring the potential of legal education as much closer as possible to the needs of legal practice.

Mentioned amongst the main tasks in achieving the above goal should be the implication in teaching process of the ideas of humanism, justice, human rights, standardization of legal activities, moral duty, professional responsibility, etc.

It is already today that the existence of deontological, ethical norms and rules of behaviour designed for lawyers raises the problems of practical implementation thereof since the bigger part of moral standards are contained in the acts of international law left unstudied in the main. The key idea implies that a graduate having a diploma from the legal education institution must be prepared morally for his future work in profession while the major moral values inherent in legal practice should become not just a mere part of professional knowledge but an element of lawyer's professional consciousness and the system of moral convictions. Apart from this, it is the practical work that opens the importance of learning the Juridical Deontology Course and the role of deontological knowledge in the process of educating lawyers and formation of their professional culture and consciousness.